

УДК 378.004

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-1-41>**Олена БУЯНОВСЬКА,***orcid.org/0000-0003-0427-1214**аспірантка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Умань, Черкаська область, Україна) olena.buianovska@udpu.edu.ua*

АКМЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів англійської мови на засадах акмеології. Представлено обґрунтування акмеологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови. На думку автора, підготовка майбутніх фахівців на засадах акмеологічного підходу заслуговує особливої уваги через те, що саме вчителі покликані навчати, виховувати та розвивати підростаюче покоління, а це можливо лише за умови цілісно розвинутого педагога. Так, автор зазначає, що професійно-педагогічна підготовка майбутнього учителя англійської мови саме на акмеологічних засадах розв'язує проблему особистісного та професійного розвитку, а відтак і успіху. Провідна ідея дослідження обраної проблеми базується на положенні про те, що професійна підготовка майбутніх учителів англійської мови має бути спрямована на формування у них акмеологічної компетентності, розвиток професіоналізму та здатності до саморозвитку. Одним із найважливіших аспектів акмеологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови, на думку автора, є шляхи підняття мотивації до навчання, розвитку та самовдосконалення. У статті автор підкреслює, що досягти високого рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів англійської мови на засадах акмеології можна, якщо в процесі навчання у них розвивати: прогнозування, передбачення розвитку ситуацій, саморегуляцію, що проявляється в умінні керувати своїми емоціями, висоті працездатності, стійкості у стресових ситуаціях, здатності мобілізувати свої ресурси у будь-який час; сміливість, своєчасність і нестандартність під час прийняття правильних рішень; креативність, що проявляється не тільки у високому творчому потенціалі, але й у спеціальних уміннях нестандартно й ефективно розв'язувати професійні задачі; адекватну мотивацію досягнення.

Ключові слова: акмеологія, акмеологічні засади, акмеологічний підхід, професійна підготовка, майбутні учителі англійської мови, саморозвиток, мотивація.

Olena BUIANOVSKA,*orcid.org/0000-0003-0427-1214**Postgraduate student at the Department of Pedagogy and Education Management
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
(Uman, Cherkasy region, Ukraine) olena.buianovska@udpu.edu.ua*

THE ACMEOLOGICAL PRINCIPLES OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE ENGLISH TEACHERS

The article deals with the problem of forming the professional competence of future English teachers on the principles of acmeology. The article presents a substantiation of the acmeological foundations of professional training of future English teachers. According to the author, the training of future specialists on the basis of the acmeological approach deserves special attention because it is teachers who are called upon to teach, educate and develop the younger generation, and this is possible only if they are holistically developed. Thus, the author notes that the professional and pedagogical training of a future English teacher on acmeological principles solves the problem of personal and professional development, and thus success. The leading idea of the study of the chosen problem is based on the premise that the professional training of future English teachers should be aimed at forming their acmeological competence, developing their professionalism and ability to self-development. According to the author, one of the most important aspects of the acmeological principles of future English teachers' professional training is the ways to increase motivation for learning, development and self-improvement. In the article, the author emphasizes that it is possible to achieve a high level of professional competence of future English teachers on the basis of acmeology if in the process of training they develop: forecasting, anticipation of the development of situations, self-regulation, which is manifested in the ability to control their emotions, high efficiency, resilience in stressful situations, the ability to mobilize their resources at any time; courage, timeliness and non-standard in making the right decisions; creativity, which is manifested not only in high creative potential, but also in special skills to solve professional tasks in an unconventional and effective way; adequate motivation to achieve.

Key words: acmeology, acmeological principles, acmeological approach, future English teachers, self-development, motivation.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Розширення міжнародних зв'язків України, прийняття її у світове співтовариство і вступ країни до міжнародних організацій підвищили значущість володіння іноземними мовами. Суспільство відчуває потребу у фахівцях, які на професійному рівні володіють іноземними мовами, є компетентними у суміжних дисциплінах. Зміни у сьогоденні вимагають від педагога й інноваційного мислення, володіння практико-орієнтованим, дослідницьким підходом до розв'язання конкретних освітніх проблем, креативності, творчості тощо. Зміни пріоритетів, що спостерігаються в освітньому просторі зумовлюють певний перегляд місця і функцій учителя як головного модератора навчального процесу в закладах освіти. Тому сучасний стан розвитку системи навчання іноземних мов, спрямування її на компетентнісні засади потребує оновлених поглядів на деякі усталені підходи до формування механізмів іншомовного спілкування і вимагає розглядати іноземну мову важливим засобом міжкультурної комунікації. А це, у свою чергу, змушує інакше визначати пріоритети в роботі вчителя як важливого суб'єкта процесу навчання. Відповідно, актуальним постає пошук ефективних шляхів підготовки сучасних фахівців, професійно компетентних, мобільних та конкурентоздатних на ринку праці. Зважаючи на те, що Україна прагне до активізації процесів європейської то євроатлантичної інтеграції України, утвердження міжнародного іміджу держави у світових глобалізаційних процесах та підвищення рівня її конкурентоспроможності особливої уваги, на нашу думку, потребує професійна підготовка майбутніх учителів англійської мови. Враховуючи те, що досягнення мети сучасної освіти пов'язане з особистісним потенціалом вчителя, його загальною та професійною культурою, вважаємо, що джерелом оновлення підготовки компетентних вчителів англійської мови є акмеологічний підхід. Акмеологічний підхід щодо вивчення закономірностей досягнення вершин професіоналізму та творчості є одним з прогресивних та перспективних для сучасної системи освіти. Саме акмеологічний підхід та акмеологічні технології сприяють розвитку внутрішнього потенціалу, високого професіоналізму та творчої майстерності фахівця, який працює в системі «людина – людина», що складають основу його професійного іміджу й життєвого досвіду. Педагогічна акмеологія передбачає вивчення шляхів досягнення професіоналізму в діяльності вчителів. Таким чином, застосування акмеологічного підходу дає можливість спрямувати процес самоорганізації людини

(педагога), скерувати механізми руху її життєвого шляху до вершин визнання, грамотна реалізація якого приведе до успіху.

Аналіз досліджень. Проблема формування професійної компетентності майбутніх педагогів на засадах акмеологічного підходу в останнє десятиріччя набула особливого значення. Аналіз науково-методичної літератури доводить, що ученими вивчаються різні аспекти професійної компетентності майбутніх педагогів. Дослідженню проблеми підготовки спеціалістів у вищих педагогічних закладах освіти були присвячені роботи таких авторів, як Г. Алова, А. Алексюк, О. Абдулліна, Л. Артемова, Ю. Бабанський, В. Безпалько, І. Богданова, В. Бондар, В. Вегасов, Л. Вовк, Н. Гузій, І. Зязюн, Е. Карпова, Н. Лисенко, Л. Мітіна, О. Мороз, Н. Ничкало, Г. Підкурманна, Н. Чепелева, О. Шаров, М. Ярмаченко та ін. У цих наукових розвідках, окрім розкриття змісту, методів, форм, нових технологій навчання студентів, формування фахових умінь та окремих рис характеру майбутніх педагогів, наголошується на визначенні змісту і технологій формування професійної компетентності фахівця.

Упродовж тривалого часу науковців цікавили різноманітні аспекти життєвого шляху людини від народження і до смерті. Саме тому 1928 року науковець Н. А. Рибніков запропонував термін «акмеологія», для позначення науки «... про розвиток зрілих особистостей». Науковці визначають акмеологію як науку, що виникла на стику природничих, суспільних і гуманітарних дисциплін і вивчає закономірності і феномени розвитку людини до ступеня її зрілості і, особливо, при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку. Дослідники цього наукового напрямку (Н. Рибніков, Б. Ананьєв, О. Бодальов, В. Бранський, А. Деркач, Н. Кузьміна, С. Пальчевський, С. Пожарський, П. Флоренський) розглядають зрілість людини і вершину цієї зрілості («акме») як багатомірний стан дорослої людини, що охоплює значний етап її життя і свідчить про те, як вона відбулася (як фізичний індивід, як громадянин, як особистість, як фахівець, як сім'янин тощо). Праці цих вчених є методологічною основою розвитку акмеологічної науки. В них розкривається сутність визначення акме: вищий ступінь розвитку; вершина досконалості у людині; вершина в обраній професійній діяльності; вершина як результат діяльності; вершина як реалізація творчих здібностей; вершина досконалості і могутності. Наукову проблему розробляють вітчизняні вчені І. Зязюн, Г. Данілова, Л. Козак, Т. Люрина, С. Мартиненко, О. Матвійчук, Н. Ничкало, В. Огнев'юк,

Н. Онищенко, Л. Паламарчук, С. Пальчевський, Г. Сазоненко, С. Сисоева, Л. Хоружа, Н. Чернуха та інші.

Аналіз наукових здобутків з проблеми дослідження показав значний інтерес дослідників і підтвердив нашу думку щодо вагомості акмеологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови.

Мета статті – теоретично обґрунтувати акмеологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні учитель є соціально значущою людиною. Крім того, він ще мусить бути і високопрофесійним, і творчо працюючим спеціалістом. У своїй роботі творчо працюючий вчитель мусить бути ще й і дослідником. Щоденно, спираючись на основні концепції сучасних теорій навчання та виховання, вчитель спостерігає, досліджує діяльність своїх вихованців під час навчально-виховного процесу, робить висновки і узагальнення, експериментує чи апробує нове. Саме тому сучасний учитель повинен приділяти увагу саморозвитку та самовдосконаленню (Роляк, 2011: 30). Ідеї саморозвитку та самоорганізації відповідають акмеологічному підходу до освіти, який народився й розвивається в процесі багаторічного пошуку взаємозв'язку психології і педагогіки як стрижня в системі наук про людину.

Згідно із трактуванням В. Огнев'юка, акмеологія є сферою наукових знань про людину, що виявляє закономірності, фактори й умови самореалізації творчого потенціалу особистості на шляху до вищих досягнень діяльності як професійної, так і непрофесійної, а також закономірності, фактори та умови прогресивного розвитку соціальних спільнот (Огнев'юк, 2014: 15).

Об'єктом акмеології науковці визначають зрілу особистість, яка постійно прагне до саморозвитку й досягає акме-вершин у будь-яких видах діяльності, а її досягнення збагачують і примножують корисні надбання людської спільноти, а предметом – закони та закономірності, умови та фактори, які позитивно сприяють розвиткові як окремої особистості, так і суспільства загалом.

Акмеологічний підхід у сучасній системі професійної освіти полягає у тому, щоб забезпечити посилення професійної мотивації, стимулювання творчого потенціалу, виявлення та плідне використання особистісних ресурсів для досягнення успіху у професійній діяльності педагога. Метою реалізації акмеологічного підходу є здійснення акмеолого-педагогічних впливів на здобувачів для того, щоб у них формувалася акмеологічна спря-

мованість особистості як стрижнева властивість та найважливіший показник професіоналізму.

Науковці М. Євтух і Т. Скорик у своїй статті «Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя» визначають суть акмеологічного підходу у становленні професійної успішності майбутнього вчителя, яка полягає у вивченні особистості як цілісного феномена в єдності її показників: єдність інтелектуального і емоційного її розвитку; її спрямованість на саморозвиток і самоосвіту; мотиваційні чинники досягнення високих результатів професійної діяльності тощо (Євтух, Скорик, 2020: 10). Таким чином, науковці окреслюють значення акмеології у контексті підготовки майбутнього вчителя. Особливістю акмеологічного підходу до покращення підготовки фахівців у вищому навчальному закладі є його спрямованість на самовдосконалення особистості в освітньому середовищі, саморозвиток та просування майбутнього випускника від однієї вершини професійного, духовно-морального та фізичного розвитку до іншої.

Одним із аспектів акмеологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови є шляхи підняття мотивації до навчання, розвитку та самовдосконалення. Внутрішня мотивація одна з найпотужніших, адже свідчить про власне бажання здобувача вищої освіти до саморозвитку. Зовнішня мотивація менш ефективна, хоча за умови правильно підібраних стимулів теж може дати позитивні результати для успішного навчання. Цей тип мотивації значно залежить від викладача, цікавості до дисципліни, способу її викладання. Численні дослідження, статистичні дані та практика роботи свідчить про те, що найважливішим зовнішнім фактором підвищення мотивації здобувачів до навчання є отримання хороших оцінок. Провідні зарубіжні дослідники і вчені, зокрема Б. Вайнер, Р. Гін, Дж. Рів, дійшли висновку, що сучасні здобувачі мають надмірну зовнішню мотивацію, яка полягає в отриманні хороших оцінок. Вони практично не зосереджуються на отриманні користі від навчального процесу у вигляді знань, тобто не мають внутрішньої мотивації. Саме тому викладачі повинні взяти до уваги фактори, що сприяють формуванню внутрішньої мотивації навчальної діяльності, зокрема і на заняттях англійської мови. Отже, враховуючи акмеологічні засади навчання майбутніх фахівців, важливими є: позитивний емоційний настрій; ситуація успіху; наявність свободи вибору; диференціація, індивідуалізація, опора на типологічні особливості здобувачів; використання різноманітних прийомів і методів інноваційних технологій метод-проектів,

дослідницько-пошукових та інших. На початку заняття здобувач повинен зрозуміти, що корисного і нового він дізнається на ньому, де може застосувати набуті знання. Викладач може використати кілька видів спонукання студентів до навчальної діяльності: активізувати мотиви, що виникли на попередніх заняттях; збудити мотиви незадоволеності своїми результатами; посилити мотиви здивування, зацікавленості. Мотиваційна компетентність передбачає вміння визначити власні цілі, переборювати труднощі в діяльності, а також здатність навчатися протягом життя, вміння досягати успіху в житті. У вищому навчальному закладі, на нашу думку, дуже важливим є формування позитивного ставлення до обраної професії й об'єкта майбутньої праці на рівні стійких інтересів і нахилів, надання знань про обрану діяльність та умінь для творчого розв'язання задач. З позицій акмеологічного підходу цей вид компетентності передбачає розвиток спеціальних здібностей в обраному виді діяльності і якостей особистості для їх реалізації, а також емоційно-вольової сфери, яка знаходить свій вираз у саморегуляції власних дій, самоосвіті і самовихованні.

Для підняття інтеграційної та інструментальної мотивації варто удосконалювати роботу з мобільності студентів, адже реальні можливості можуть сприяти досягненню амбітних цілей навчання за кордоном за обміном чи брати участь у гостьових лекціях провідних фахівців, що транслуються їхньою рідною мовою (англійською). Також значно допомагає навчальна та виробнича практики, де майбутні учителі іноземних мов можуть спостерігати, що саме вони потребуватимуть, коли почнуть свою професійну діяльність.

Аналіз наукових праць, специфіка професійної діяльності свідчать про необхідність становлення майбутніх учителів англійської мови як професіоналів у процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти. Реалізація акмеологічного підходу в системі вищої освіти відбувається з урахуванням вікових особливостей студентів. Як правило, це період пізньої юності (18–23 роки), коли освіта набуває соціально-професійних рис, а провідною сферою діяльності стає осмислена продуктивна праця перетворювального характеру. До особливостей цього життєвого періоду майбутніх фахівців належить і перехід від виховання до самовиховання, що вимагає складання перспективних планів на майбутнє. За таких умов цей віковий період можна вважати дуже сприятливим як для навчання, так і для професійної підготовки.

Професійна компетентність учителя, за визначенням Г. Л. Рурик, – це інтегративне особистісне

утворення на засадах теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей та досвіду, що зумовлюють готовність учителя до виконання педагогічної діяльності та забезпечують високий рівень її самоорганізації (Дубасенюк, 2011). Компетентність як складова фахової підготовки майбутніх вчителів іноземної мови полягає у формуванні професійних теоретичних і практичних навичок і вмінь, мотивів діяльності, особистісних якостей, наявності досвіду професійної діяльності, умінні творчо мислити, в розвитку творчого потенціалу, ціннісних орієнтацій, які дозволяють самостійно й ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу.

Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови на акмеологічних засадах повинне здійснюватися через зміст освіти і являти собою процес оволодіння стійкими, інтегрованими, системними знаннями з педагогіки, психології, методики навчання іноземної мови, уміннями застосовувати їх у нових нестандартних ситуаціях, розвиток особистісних якостей і властивостей, що забезпечить особистості здатність до продуктивної професійної діяльності. Відповідно, досягти високого рівня сформованості професійної компетентності майбутніх учителів англійської мови на засадах акмеології можна, якщо в процесі навчання у них розвивати: прогнозування, передбачення розвитку ситуацій, що виникають у процесі виконання професійної діяльності; саморегуляцію, що проявляється в умінні керувати своїми емоціями, висоті працездатності, стійкості у стресових ситуаціях, здатності мобілізувати свої ресурси у будь-який час; сміливість, своєчасність і нестандартність під час прийняття правильних рішень; креативність, що проявляється не тільки у високому творчому потенціалі, але й у спеціальних уміннях нестандартно й ефективно розв'язувати професійні задачі; адекватну мотивацію досягнення (Перевозчиков, 2010: 16).

Професійна підготовка майбутніх учителів англійської мови на основі акмеологічного підходу має здійснюватися з дотриманням визначених педагогічною наукою принципів: гуманізації (ґрунтується на визнанні цінності кожного суб'єкта навчання, його особистісних якостей та права на вільний вияв індивідуальних здібностей); демократизації (створення умов рівноправності всіх учасників освітнього процесу з дотриманням плюралізму думок); неперервності (формування мотиваційних налаштувань та психічних якостей для самоосвіти протягом всього життя); фундаменталізації (направленість педагогічного процесу на опанування комплексними

міжпредметними знаннями як основи когнітивного компонента); персоніфікації (організація освітнього процесу з урахуванням особистісно-діяльнісних здатностей та морально-ціннісних якостей кожного учасника педагогічної взаємодії); діалогічності (сприяння ефективній комунікації через інтерактивне навчання для обміну емоційними, інтелектуальними, моральними цінностями); культуровідповідності (врахування під час підбору навчального матеріалу культурних надбань людства, свого народу, етносу, регіону) (Данилова, 2007: 58).

Запровадження акмеологічного підходу в професійній освіті забезпечує якісне засвоєння студентами знань та технологій, необхідних для їхньої подальшої самореалізації в педагогічній діяльності, розвиток їхнього творчого потенціалу, посилення мотиваційних установок до самовдосконалення протягом усього життя, формування інтересів для досягнення успіху в професійній діяльності. Випускники закладу вищої освіти будуть здатні самостійно мислити, вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку, знаходити шляхи досягнення професійного та особистісного успіху.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо стверджувати, що акмеологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів англійської мови є рушійною силою для становлення майбутніх фахівців. Суть впровадження акмеологічного підходу у професійну підготовку майбутніх учителів англійської мови полягає у спрямованості на актуалізацію їхнього творчого потенціалу, підвищення у них професійної мотивації та мотивації досягнення успіху в діяльності, що передбачає створення умов для засвоєння здобувачами прогресивних, сучасних методик і технологій навчання та виховання, самовиховання і саморозвитку. Цілеспрямована та послідовна реалізація акмеологічного підходу виводить на домінуючі позиції розвиток здатності до самостійного вибору, професіоналізму, самовдосконалення, самореалізації особистості в мінливих соціально-економічних умовах. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у обґрунтуванні педагогічних умов формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів англійської мови на основі акмеологічного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладкова В., Пожарський С. Основи акмеології : підручник. Львів : Новий світ–2000, 2007. 320 с.
2. Данилова Г. Вершини професіоналізму педагога як акмеологічний синтез триади його компонентів. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Рівне. 2007. Т. 3. С. 57–62.
3. Євтух М., Скорик Т. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки. 2020. Вип. 7(163). С. 8–13. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/720423/1/visnik_163\(7\)-8-13.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/720423/1/visnik_163(7)-8-13.pdf).
4. Огнев'юк В. Акме-особистість, акме-суспільство, акме-країна. Акмеологія – наука XXI століття : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 30 травня 2014 р., м. Київ. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. С. 3–19.
5. Перевозчиков В. Актуальні питання розвитку акмеологічної науки в Україні. Акмеологія в Україні: теорія і практика. 2010. № 1. С. 14–17.
6. Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід : монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 389 с.
7. Проценко О. Акмеологічні засади формування професійної компетентності викладача вищого навчального закладу. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2011. № 6. С. 295–302.
8. Роляк А. Професійна підготовка вчителів у вищих навчальних закладах Данії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 290 с.
9. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 744 с.

REFERENCES

1. Gladkova V., & Pozharskyi S. (2007). *Osnovy akmeolohiyi: pidruchnyk* [Basics of acmeology: a textbook]. Lviv, 320 p. [in Ukrainian].
2. Danilova G. (2007). *Vershyny profesionalizmu pedahoha yak akmeolohichnyy syntezy triady yoho komponentiv* [The peaks of the teacher's professionalism as an acmeological synthesis of the triad of its components]. *Pedahohiky vyshchoi shkoly: metodolohiia, teoriia, tekhnolohii*, 3. 57–62 [in Ukrainian].
3. Yevtikh M., & Skoryk T. (2020). *Akmeolohichnyi pidkhid do stanovlennia profesiinoi uspishnosti maibutnoho vchytelia* [Acmeological approach to the formation of professional success of the future teacher]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. Serii: pedahohichni nauky*, 7(163). 8–13. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/720423/1/visnik_163\(7\)-8-13.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/720423/1/visnik_163(7)-8-13.pdf). [in Ukrainian].
4. Ohneviuk V. (2014). *Akme-osobystist, akme-suspilstvo, akme-kraina* [Acme-personality, acme-society, acme-country] *Akmeolohiia – nauka KhKhI stolittia : mater. IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 30 travnia 2014 r., m. Kyiv. Kyiv : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka*. 3–19 [in Ukrainian].

5. Perevozchikov V. (2010). Aktualni pytannia rozvytku akmeolohichnoi nauky v Ukraini [Actual issues of the development of acmeological science in Ukraine] Akmeolohiia v Ukraini: teoriia i praktyka, 1. 14–17. [in Ukrainian].
6. Dubasenyuk O. (2011). Profesiyna pedahohichna osvita: akme-synerhetychnyy pidkhid [Professional pedagogical education: acme-synergistic approach]. Zhytomyr. 389 p. [in Ukrainian].
7. Protsenko O. (2011). Akmeolohichni zasady formuvannya profesynoyi kompetentnosti vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu [Acmeological principles of formation of professional competence of a teacher of a higher educational institution] Scientific Bulletin of the Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy, 6. 295–302 [in Ukrainian].
8. Roliak A. (2011). Profesiina pidhotovka vchyteliv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Danii [Professional training of teachers in higher education institutions in Denmark] (Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
9. Shinkaruk V. (2002). Filosofsky entsyklopedychny slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv, 744 p. [in Ukrainian].